

НЕПОЗНАТА СТИХОТВОРБА НА КОНСТАНТИН ПЕТКОВИЧ

На Константин Петкович му се припишува дека е автор на стихотворбите „Български воин“¹ и „Сон Султана“². Во литературната историја досега остана сосема незабележена неговата поетска творба „Момина клјатва“, објавена во 1853 г., во „Цареградски вестник“³.

Текстот на оваа стихотворба на Константин Петкович дословно гласи:

Рано, рано, изутрина
Прѣди слънце да огрѣе,
И съсъ своя горещина
Въздухъ, земя да нагрѣе,
Иде мома покрай рѣка, 5
Своје либе да си чека,
Врѣви тихо близу вода
Сама једна на слобода,
Въ рѣцѣ сбира ситна роса,
Па си съ нея лице мије, 10
Бѣло лице, руса коса.
Трава гази, цвѣтѣ сбира,

¹. Борисъ Йоцовъ: Къмъ въпроса за началото на българската революционна поезия. Родна речъ, IX, бр. 3, София 1935/36 г., стр. 116—125. Од прилогот на Б. Йоцов дознаваме дека „Български воин“ е испеан на 12 март 1854 г. и дека за првпат е печатен (и тоа најверојатно според ракописот на самиот автор) кај П. Безсонов во 1855 г. — П. Безсоновъ: Болгарскія пѣсни изъ сборниковъ Ю. Ив. Венелина, Н. Д. Катранова и другихъ болгаръ, Москва 1855, Выпускъ второй, стр. 118—123. „Български воин“ е пренесен во целост во цитиранава статија на Б. Йоцов, на стр. 120—122.

². Харалампие Поленаковиќ: „Сон Султана“ заборавена македонска стихотворба од 1861 година. Разгледни, VIII, бр. 10, Скопје 1966, стр. 1006—1014. Х. Поленаковиќ искажува мислење дека стихотворбата „Сон Султана“, објавена во 1861 г. во новосадското литературно списание „Даниша“, со потпис К. Бранислав, „Со голема веројатност... треба да ја сметаме како творба на Константин Петковиќ.“ „Сон Султана“ е препечатена во наведенава статија на Х. Поленаковиќ, на стр. 1010—1014.

³. К. Д. Петковичъ: Момина клјатва. Цареградски Вѣстникъ, III, бр. 129. 11. VIII. 1853. Истава стихотворба, со извесни измененија, е печатена и во „Зора југославенска“ —К. П.: Българска дѣвојка и неизина клјатва. Zora jugoslavenska od Radoslava Razlag-a. Теџај II. U Zagrebu, tiskom i troškom Franje Zupana. 1853, str. 50—52.

На глава си вѣнецъ виіе, Съ бисерь ниже, въ рядъ подбира.	
Пилци слуша, пѣсня пѣіе, Пѣсня пѣіе, вѣщу сбори, Младо срьдце како гори: „Дори вѣтеръ не повѣіе, „Слънце огънь не распади, „Ты си, цвѣтье, красно, мило	15 20
„Въ вѣнецъ свито, како въ крыло; „Али въ тебе огънь мали „Може брьго да затриіе „Всичко добро, що да ти іе. „Вѣнешъ, губишь хубавина, „Цвѣтна младость, зеленина. „За то, цвѣтье, не всякогажъ „На хубавость ты помагашъ. „Дал’ іе такъвъ мой полнобещъ, „Какъвъ миси ты мой вѣнецъ.	25 30
„Да ли може да повѣне, „Ако любовь му се крене, „Дал’ момини тужди очи „На срьдце му ставять плочи, „Да ли туждо лице бѣло ”Нему срьдце сег’ заплѣло, ”Да ли тужда бѣла гуша ”Имя моіе му заглуша, „Тужди поглядъ — хубавина ”Да ли може да направи ”Да онъ мене заборави, ”Или животь на туждина ”Да ли може то да стори ”Що да нему срьдце сгори? ”Како да іе Богъ го знаіе, ”Али срьдце моіе жедно, ”Дори свѣтъ ми въ очи саіе „Бид’ ще нему всягда іедно. ”Фрьли мома вѣнецъ въ вода: ”Айде, цвѣтье, на слобода, ”Въ бѣло море въ црьно морѣ, ”Плывай долъ, плывай горъ, ”Може нѣгдѣ да го найдешъ ”Клятва моя да му дадешъ: ”Срьдце нему іеще хранимъ ”Отъ другега любовь бранимъ, ”Моіе срьдце неизмѣнно ”Дори вѣнче ты зелено ”Не ся вратишь по връхъ вода, ”Само іедно на слобода.	35 40 45 50 55 60

”Ако л’ нече да прииме
 ”Клетва вѣрна съ моје име,
 ”Нека мрѣтва ме прѣчека
 ”Въ бѣло море покрай рѣка. . .

К. Д. Петковичъ.

Освен оваа верзија во „Цареградски вестник“⁴, од вопроснова стихотворба постои, како што веќе наспоменав во блешката бр. 3, и уште една друга верзија — во „Зора југославенска“. Двете верзии имаат извесни позабележителни разлики: верзијата од „Зора југославенска“ носи наслов „Бл’гарска девојка и нејзина клетва“; верзијата од „Цареградски вестник“ број 64 стиха, а од „Зора југославенска“ 61 стих; во некои стихови се среќаваат видливи текстуални измененија, како на пр.: Своје либе да си чека, Врѣви тихо близу вода („Момина клјатва“) —: Свога люба да си чека; Врѣви безъ страхъ близу водж („Бл’гарска девојка и нејзина клетва“); се забележуваат и одделни јазични и правописни варијанти. Поради тоа ќе ја пренесам целосно и верзијата од „Зора југославенска“⁵ :

Рано, рано изутрина
 Преди слънце да огрѣе,
 Лѣтна дневна горещина
 Дол’ не земјѣ да повѣе,
 Иде мома покрай рѣка 5
 Свога люба да си чека;
 Врѣви безъ страхъ близу водж
 Сама једна на слободж.
 Въ рѣцѣ сбира ситнж росж
 Па си съ неј лице мије, 10
 Бѣло лице, русж косж;
 Траву газѣ, цвѣтѣ сбира,
 На главж си вѣнецъ вије
 Съ бисеръ ниже въ рѣдъ подбѣра
 Пилцы слуша, песнѣж пѣе. 15
 Пѣснѣж пѣе, вѣнцу собори:
 Доры вѣтеръ не повѣе,
 Слънце огънь не распали
 Ты си цвѣтѣ млада, мило 20
 Въ вѣнецъ свито како въ крыло

⁴. Фотографијата од „Цареградски вестник“ е мошне тешко читлива, па затоа не се исклучени евентуални грешки при препечатувањево на стихотворбава. Бидејќи не бев во состојба до крај да го расчитам последниот збор од 46 стих, овде го предавам онака како што гласи во верзијата од „Зора југославенска“, а имено: жедно.

⁵. За верзијата од „Зора југославенска“ првпат соопштив во мојот прилог—Константин и Андреја Петковиќ, Разгледи, II, бр. 14 (40), Скопје 1955, стр. 10, во којшто и ги цитирав првите единаесет стиха од неа. Повеќе податоци за „Бл’гарска девојка и нејзина клетва“ дадов и во расправата — Престојот на Константин Петковиќ во Хрватска и Словенија во 1852 г., Млада литература, VII, бр. 7, Скопје 1957, стр. 42.

Али въ тебѣ огнь мали
 Може брѣго да затриє
 Сичко добро, що да ты іє:
 Вѣнецъ, губишь хубавинж
 Цвѣтнѣж младость — зеленинж; 25
 Зато цвѣтьє, не всѣкогашь
 На хубавость ты помагашь.
 Дал' іє такъвъ мой полюбєць,
 Какъвъ ми си ты вѣнецъ?
 Дал' момини тужди очи 30
 На срьдце му ставѣжть плочи
 Дали туждо лице бѣло
 Нему срьдце сег' заплѣло,
 Дали тужда бѣла гуша 35
 Има моє му заглуша
 Тужди поглядъ — хубавина
 Дали може да направи
 Да онъ мене заборави,
 Или животь на туждина. 40
 Да ли може то да стори,
 Шо да нему срьдце стори? . . .
 Како да іє — Богъ то знає
 Али срьдце моє жедно
 Доры свѣтъ ми въ очи сяє 45
 Быт ще нему всѣгда ієдно!
 А ты вѣнецъ айде въ водж
 Давамъ тебѣ всѣж слободж,
 Пливай долѣ, пливай горѣ,
 Въ бѣло море, въ црѣно море 50
 Може негдѣ да го найдєшь,
 Клѣтвж моѣж да му дадєшь:
 Срьдце нему още хранимъ
 Одъ другєга любьвь бранимъ
 Срьдце моє неизмѣно 55
 Доры вѣнче ты зелено
 Не се вратишь по връхъ водж
 Само ієдно на слободж.
 Акол' неще да приимє
 Клѣтвж вѣрнѣж съ моє имѣ,
 Нека барємъ ме прєчека 60
 Въ бѣло море покрай рѣкж. . .
 Въ нѣмски Градєць 18/30. августа 1852.

Кога е настаната оваа стихотворба? На крајот од верзијата што е печатена во „Зора југославенска“ стои забелешката: „Во нџмски Градец 18./30. августа 1852“. По посетата на Хрватска во август 1852 г., на пат за Словенија, Константин Петкович се одбил во Грац, каде што пристигнал на 27 истиот месец⁶. Во овој град тој останал до 31 август, кога за минал за Љубљана⁷. Со голема веројатност, забелешкава може да се сфати како обележување на местото и датумот на настанувањето на вопроснава стихотворба, иако, притоа, не е сосема исклучена и помислата за тоа дека белешката можеби се однесува на местото и датумот на предавањето на стихотворбава во рацете на Радослав Разлаг, за печатење во неговиот алманах „Зора југославенска“. Содржината на стихотворбава, односно пред сè, нејзиниот мотив — тагувањето и копнењето по саканиот којшто се наоѓа во туѓина — нè поткрепува прилично силно во уверувањето дека во атмосферата на скорешното враќање во родниот крај, по долгогодишното отсуствување и престој во толку далечниот Петроград, би било сосема нормално и природно да се роди кај Константин Петкович инспирација за еден ваков поетски исказ, каков што го среќаваме во лирската песна „Бл’гарска девојка и нејзина клетва“.

Како дошло до објавувањето на „Бл’гарска девојка и нејзина клетва“ во „Зора југославенска“? Во Грац Константин Петкович се сретнал уште првиот ден по пристигањето со Словенецот Радослав Разлаг (1826—1880), литерат и културен работник, познат како еден од најекспонираниите „илирци“ и панслависти во Словенија. Престојувалки во овој град, Константин Петкович скоро сето време бил во дружба на Радослав Разлаг. Обајцата, со мошне големо задоволство, се сеќаваат за таа нивна меѓусебна средба. Очевидно е дека брзото и срдечно зближување меѓу Константин Петкович и Радослав Разлаг се должи на тоа оти тие биле истомисленици во сфаќањето за словенската взаемност, којашто и двајцата усрдно ја пропагирале⁸.

Во таков панславистички дух и насока го уредувал Радослав Разлаг и годишниот литературен и публицистички зборник „Зора“ од којшто излегле вкупно две книги. Во првата книга на „Зора“, за 1852 г., била отпечатена кратката повест „Борис“ од словенечката писателка Јосипина Урбанчиќ — Турнограјска (1833—1854)⁹, којашто следната година излегла во Цариград, во одделна книшка, во превод на Констан-

⁶. Александар Спасов: Престојот на Константин Петкович во Хрватска и Словенија во 1852 г. Млада литература, VII, бр. 7, Скопје 1957, стр. 41.

⁷. Ibid., стр. 44.

⁸. Ibid., стр. 41—44. Во таа смисла мошне карактеристична е и записката во дневникот на Радослав Разлаг (дневникот на Р. Разлаг се чува во Универзитетската библиотека во Љубљана) од 19 септември 1852 г.: „Srodni druzi u prostranoj Slavii se razumevaju — daj o Boze sloge i vzajemnoste srećen naprédek! G. Stojan Dimitriev Pjatkovic me pohodiše početkom ovoga meseca. Dobro došli, pobratimi. . . iz prostrane Slavii!“ (Ms 886. Radoslav Razlag, Zapuščina. Dnevnik Radoslava Razlaga, str. 10).

⁹. Boris. Povèst od Jospine Turnogradske. Zora, jugoslavenski zabavnik za godinu 1852. Od Radoslava Razlag-a i Ivana Vinković-a. U Gradcu, tiskomTancerovim, str. 58—66.

тин Петкович¹⁰. Радослав Разлаг, исто така, во својата публикација се залагал и за јазично единство на сите Словени и се обидува да оствари општ словенски јазик „kako sredstvo. . . kojim se Slavjani mogu do sloge svete dokopati. . .” Тоа да се постигне, покрај другото, е потребно Словенците и воопшто Западните Словени да се запознаат наново со кирилската азбука — истакнува Радослав Разлаг. Приготвувајќи ја втората книга од „Зора”, Радослав Разлаг имал намера, судејќи според цитираниве искажувања, да вклучи во неа што повеќе текстови со кирилица. Тоа тој и го направил. Во предговорот кон втората книга, во којашто е отпечатена и стихотворбата на Константин Петкович, се нагласува дека: „U „Zori” ove godine se nalazi više sastavkov tiskanih ćirilicom; jer to je neophodno potrebno, da se i mi, zapadni Slavjani, opet priučimo obćeslavjanskoj azbuki. . .” Оттука е сосема разбирливо дека Радослав Разлаг со посебно задоволство ја прифатил стихотворбата на Константин Петкович за печатење во втората книга на „Зора”, меѓу другото, и поради фактот дека била напишана со кирилска азбука. Притоа, треба да се забележи дека објавувањето на впркоснава стихотворба на Константин Петкович во „Зора” претставува најверојатно прв чин од таков карактер во историјата на литературните односи меѓу Македонците и Словенците од новиот период.

За појаснување на читателите, текстот на Петковичевата песна во во „Зора“ е проследен со една куса белешка во која се даваат диференцијално основните фонетски карактеристики, односно разлики, меѓу бугарскиот и македонскиот јазик. Белешката гласи: „ж izgovarja se kod Blgarov: 1. kako gluho a ili њ u severnoj Blgarii; 2. kako a u Macedonii (tako i u toj pesmi); 3. kako slovensko ѓ blizo Solunja i na granicah medju Macedoniom i Tesalioim. — љ izgovarja se kod severnih Blgarov malo gluho како њ ili srednje medju a i e; a kod južnih macedonskih Blgarov vsegda како e (tako i u ovoj pesmi)”¹¹. И во оваа попатна белешка, како што наполно јасно се гледа од неа, е изразено сознанието кај Константин Петкович за самобитните белези на неговиот мајчин јазик. Поетската и преводачката дејност на Константин Петкович за нас го има и тоа значење дека „. . . свидетельствует о стремлении в то время весьма немногочисленной македонской интеллигенции обработать грамматический и лексический материал македонских говоров в целях литературно-поэтических”¹² и дека е „. . . один из самых ранних опытов использования македонской народной речи в поэзии. . .”¹³.

По завршувањето на престојот во Словенија, Константин Петкович преку Трст, Венеција и Атина оди во Цариград, каде што во текот на 1853 г., сè до своето повторно заминување во Русија, пред самото

¹⁰ Борисъ, првѣ христіанскѣ царѣ на Бѣлгарѣты. Побѣлгарена Исторійска приказка, писана по Словенскѣ отъ Іосифинѣ Турноградскѣ. Цариграда 1853.

¹¹ Zora jugoslavenska od Radoslava Razlag-a. Теѣај II. U Zagrebu, 1853, str. 50.

¹² Н. И. Толстой: Страничка из истории македонского литературного языка. Краткие сообщения Института славяноведения, вып. 43. История славянских литературных языков, Москва 1965, стр. 33.

¹³ Ibid., стр. 33.

започнување на Кримската војна, мошне активно се занимава со литературна и научно-истражувачка работа¹⁴. Тогаш печати во „Цареградски вестник“ неколку прилога: три статии — за Света Гора, за манастирот Зограф, приказ на „Зора југославенска“ за 1853 г.,¹⁵ и уште стихотворбата „Момина клјатва“.

Како што веќе нагласив, верзијата од „Цареградски вестник“ на впроснава стихотворба на Константин Петкович е до извесна степен прередаткирана во однос на верзијата од „Зора југославенска“: таа е поголема за три стиха, спроведени се некои текстуални измененија, а и јазично е донекаде оддалечена од првобитно објавениот текст. Инаку, оваа стихотворба на Константин Петкович, на која не ѝ недостига лирски полет и смисла за поетски израз, метрички е наполно успешно реализирана. Во неа доследно и вешто е употребен осмерецот. Исто така, имаме убави резултати и во римувањето, коишто веднаш паѓаат во очи. Може да се рече дека стихотворбата на К. Петкович навистина се одликува со изразита музикалност. Треба да се забележи и тоа дека во неа во прилична мера се искористени јазичните и експресивни средства на нашата народна песна.

„Момина клјатва“, односно „Блгарска девсјка и нејзина клетва“, е објавена две години порано од стихотворбата „Блгарски воин“ и осум години пред „Сон Султана“, што значи дека таа ни овозможува да се запознаеме со почетоците на поетската работа на Константин Петкович. Од друга страна, „Момина клјатва“ се уврстува меѓу првите објавени стихотворби воопшто во новата македонска поезија и поради тоа, наедно со нејзината поетска вредност, којашто не треба олесно да се одминува, за нас таа е посебно интересна и значајна.

Aleksandar Spasov

UN POÈME INCONNU DE KONSTANTIN PETKOVIČ

Résumé

Le présent article se rapporte au début de l'activité littéraire de Konstantin Petkovič. L'auteur de l'article y publie deux variantes du poème s'intitulant „Momina kliatva“ paru au cours de 1853, dans le „Caregradski vestnik“ et dans la „Zora jugoslavenska“. Le poème en question est considéré comme un des premiers poème de la poésie macédonienne moderne qui aient été publiés.

¹⁴ Александар Спасов: Престојот на Константин Петковиќ во Хрватска и Словенија во 1852 г., Млада литература, VII, бр. 7, Скопје 1957, стр. 38—40.

¹⁵ К. Д. Петкович: Славјански новости. Зора југославјанска од Радослав^а Разлага. Течай II, Загребъ 1853. „Цареградски Вѣстникъ, III, 136, 29 август 1853. Во овој приказ, К. Петкович потцртува дека Р. Разлаг е „... единъ отъ найдѣятелниѣ и најспособниѣ славјански млади списатели“.